THE CIRCULATION OF RELIGIOUS PRESS IN THE VILLAGES FROM MUREŞ COUNTY DURING THE INTERWAR PERIOD

Antonina Silvia Frandeş (Andone)
"Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: After the first world war, the people in Mures villages, awakened to life. Longing for the spring of wisdom for ages, they had to be given as many books as possible. According to this principle, the Church and ASTRA guided their cultural activity. Being aware of the villagers' cultural level, these two institutions tried to open their cultural horrizon through appropriate readings. Practically people in the country had to be taught to read and what to read. Libraries, containing easy readables, were founded in almost every village. Religious press (newspapers, magazines, calendars) was an important part of these libraries. Through it people received not only information but also moral education.

Keywords: religious press, Mures villages, church libraries, culture, calendars.

După primul război mondial „poporului trezit la viaţă, care secole de-a rîndul a jinduit după acest izvor de apă vie, trebuiau să i se dăruiască cît mai multe cărţi."[1] După acest principiu şi-a ghidat activitatea culturală Biserica, conjugând-o cu cea a Astrei. Aceasta din urmă înfiripase deja modeste biblioteci rurale în localităţi precum Hodac, Ibăneşti, Vătava, Rîpa de Jos, Deda, Nazna, Rîciu, Voiniceni, Săcalu de Pădure, Beica, Habic, Petelea, Adrian, Urisiul de Jos, Cerghid, Vidrasău, Şăulia, Velchiar, Lechinţa, Căpâlna de Jos[2] ş.a dacă e să le nominalizăm pe cele mai importante. Biserica a completat panoplia bibliotecilor prin eforturile proprii, întemeind biblioteci parohiale în aproape toate localităţile rurale. Cele două instituţii erau conştiente de nivelul cultural al sătenilor, şi scopul lor era de a le deschide orizontul cultural prin lecturi adecvate.

Documentele din *Fondul Protopopiatului Ortodox Târnăveni* relevă un interes sporit pentru progresul cultural al zonei, promovat de *Astra* şi *Biserica ortodoxă* prin *Asociaţia „Andreiu Şaguna" a clerului Mitropoliei ortodoxe române din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş.* Ele îşi propuneau „publicarea şi răspândirea literaturei religioase pentru diferitele pături ale neamului".[3] De asemenea *Societatea „Casa culturală"* îşi lansase apelul către credincioşii din zonă, având printre altele şi năzuinţa de a înfiinţa *o sală de cetire,* pentru „a da pilde înălţătoare de viaţă vrednică, a lărgi cunoştinţele şi a spori cultura poporului"[4].

Practic, însă, lucrurile arătau cu totul altfel. Multe sate încă nu aveau biblioteci sătești sau parohiale, iar unii dintre cei care ar fi trebuit să se implice în organizarea lor erau complet dezinteresaţi. Se pomeneşte despre „renumitul" preot din Bachnea, căruia „nici prin minte nu i-a trecut să înfiinţeze o bibliotecă"[5]. În alte sate din împrejurimi existau mici biblioteci sau intenţia

[1] Aurel Holircă, *Aspecte culturale mureşene (manuscris*), Tg. Mureş, 1973, p.49
[2] Ibidem, pp.47-48.
[3] SJAN Mureş , *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 317 (1919-1921).
[4] idem
[5] idem

BDD-A23192 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:35 UTC)

timidă de a le constitui. Lucrurile par a fi fost mai închegate în parohia Crăciunel[6], unde, nu doar că fiinţa o bibliotecă, ci aceasta chiar funcţiona. Preotul era cel care împrumuta cărţi sătenilor în duminici şi sărbători, şi le citea din diferite broşuri în cadrul unor „conferenţe". După mărturisirile sale, le lipseau din bibliotecă ziarele. Însă, chiar şi acest preot zelos, relatează într-o scrisoare adresată *Oficiului protopresbiterial* că, în ciuda persistentei sale activităţi, rezultatele erau greu de obţinut, pentru că ţăranii se complăceau în starea de incultură în care se aflau: „ Iam întrunit în vreo 30 de seri în localul şcolii, ţinându-le conferenţe, cetiri biblice şi prelegeri culturale şi religioase. Câte-va seri la început au decurs toate bine. Mai târziu însă am observat că numărul membrilor se împuţinează. Cercând după cauză am aflat că unii, mai ales analfabeţii, dar şi dintre cei ştiutori de carte, se întruneau mai bucuros la joc de cărţi şi în şezători. Iam somat să vie la *Casa culturală* amenințându-i să fac arătare contra lor. Miau răspuns că la casa culturală sunt prea strâmtoraţi prin băncile şcolii şi când le cetesc ceva, le vine somnul şi nu mai pot sta, dar în şezători sunt liberi, joacă cărţi şi se distrag mai bine decât la întrunirile noastre. Dar ca să reuşim, miau propus să admit şi beuturile spirtuoase pentru ca discuţiile şi convorbirile să fie mai vioaie şi să nu le vie somnul. Mam opus. Rezultatul a fost că în serile ultime mam ales numai cu câte 2-3 membrii, pe ceilalţi i-am pierdut."[7]Aşadar cu toată bunăvoinţa preotului, uneori era dificil să aduci tineretul rural spre cultură. Pentru asemenea întreprinderi era nevoie de mult tact, şi de găsirea unor suporturi de lectură cât mai accesibile, care să trezească interesul tinerilor.

Forurile clericale superioare reveneau periodic, prin diferite circulare, asupra bibliotecilor parohiale şi a necesităţii extinderii acestora, spre a facilita accesul la cultură a locuitorilor de la sate. Le făceau chiar sugestii, cu privire la achiziţia de publicaţii pentru biblioteci.Pentru propagandă religioasă şi cultural-naţională în straturile largi ale poporului, Biserica ortodoxă punea la dispoziţia credincioşilor gazetele *Lumina Satelor* şi *Oastea Domnului.* Revista *Albina* a *Fundaţiei Principele Carol* este recomandată ca organ enciclopedic de cultură, destinat păturilor populare şi potrivită pentru orice *Casă culturală* de la sate. Mai mult, Biserica dorea să se asocieze cu societăţile culturale, pentru ca împreună „să creeze o atmosferă prielnică în jurul bunurilor spirituale ale poporului nostru."[8] Cea mai fructuoasă colaborare se realiza cu Astra , utilizându-se şi audiţiile radio în cadrul acestor activităţi. Preotul din Laslăul mare expunea într-un succint raport întocmit în 1931, modul în care funcţiona biblioteca parohială, făcând precizări legate de cititori şi gusturile lor în materie de lectură: „...le cetesc de regulă unii şi aceiaşi cititori, cu carte mai bună. Stau necitite câteva, scrise mai mult pentru intelectuali şi pentru noi preoţii. Cele mai des citite sunt cele literare şi de combatere a sectelor."[9] La alte parohii precum Blăjel, Abuş, Lepindea, Bachnea, din banii rezultaţi din diferite reprezentaţii ale tinerilor – teatru, cor – se făceau abonamente la gazete.[10]

La Băgaciu[11], pe fondul ignoranţei (doar 25 ştiutori de carte din 178), nu exista bibliotecă, nimeni nu făcea abonament la gazete şi evident nimeni nu era interesat de lectură. La Suplac[12], cei care s-au ocupat de procurarea de cărţi şi reviste au fost *Ostaşii* (membrii ai *Oastei Domnului*) , distribuindu-se în sat zece exemplare din gazeta *Lumina Satelor.*

[6] SJAN Mureş, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 329 (1922-1923), f. 5.
[7] SJAN Mureş, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 329 (1922-1923), f. 11.
[8] SJAN Mureş, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 359 (1931-1932), f. 40.
[9] SJAN Mureş, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 363(1931-1932), f. 14.
[10] SJAN Mureş, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 363(1931-1932), f. 20
[11]SJAN Mureş, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 359 (1931-1932), f. 40.
[12] SJAN Mureş, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 363 (1931-1932), f. 33.

BDD-A23192 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:35 UTC)

În acest context socio-cultural, calendarele religioase ortodoxe erau mai mult decât binevenite. Alcătuite pe măsura capacităţilor intelectuale ale cititorilor de rând, abordând o gamă atât de largă de subiecte, şi promovând idealuri sănătoase de viaţă, calendarele erau o sursă agreabilă de informare şi formare. În zona Tîrnăveniului, circulau îndeosebi calendarele emise de *Tipografia Arhidiecezană Sibiu,* întrucât Arhiepiscopia Ortodoxă de la Sibiu administra această zonă. *Calendarul bunului creştin pe anul comun/visect dela Hristos....*era răspândit asemenea şi altor calendare religioase editate în Transilvania. Preoţii jucau rolul de distribuitori şi, prin puterea lor de convingere, sătenii dobândeau o brumă de cultură.

Aportul parohiilor, la redactarea *Calendarului,* se rezuma la trimiterea datelor statistice pentru *Şematisme*, sarcină pe care unii nu o tratau cu suficientă seriozitate. Aşa bunăoară deducem dintr-o adresă a *Arhiepiscopiei Sibiu* către *Protopopiatul Târnăveni*: „aşteptăm să ne dea date ezacte nu de mântuială, cum am primit anul trecut de la unii domni protopopi cu ocaziunea strângerii acestor date”.[13] Circulara se reia anual, insistându-se de fiecare dată asupra acurateţii informaţiilor. Protopopul Târnavei reamintea tuturor parohiilor aparţinătoare, în decembrie 1928[14], să trimită de urgenţă contravaloarea calendarelor, fapt ce ne dovedeşte că ele au circulat în zonă.

Un argument de necontestat în acest sens îl regăsim într-un *Tablou* din anul 1933[15], alcătuit de protopopul de la Diciosânmărtin (Târnăveniul de azi). Aici apare fiecare localitate din protopopiat, cu suma datorată pentru diferite cărţi, dar şi pentru *Calendarul bunului creştin,* valorând 50 lei cu şematism şi 12 lei fără şematism. Extragem de aici următoarele date : parohiile Abuş, Bachnea, Bernadea, Boian, Căpâlna de sus, Corneşti, Crăciunel, Cuştelnic, Laslăul Mare, Lepindea, Şoimuşul român, Suplac (datorau 62 lei), Cetatea de baltă, Coroisînmărtin (86 lei), Blăjel (110 lei), Bobohalma (172 lei), Chesler (90 lei), Feisa (50 lei), Lepindea,Velţ (74 lei). Credem că aceste sume reprezintă doar un rest de plată, pentru că indică un număr restrâns de calendare. Oricum, ele reflectă fidel circulaţia *Calendarului* în tot tractul Târnavei, în perioada interbelică.

Din inventarul bibliotecii parohiei Boian rezultă că şi *Calendarul Asociaţiunii (ASTRA)* era pus la dispoziţia cititorilor. Aceeaşi preocupare pentru încurajarea lecturii în sate o vădeşte Biserica greco-catolică, şi o concretizează prin răspândirea unor cărţi în parohii, prin intermediul preoţilor. De pildă în *Circulara VIII cu nr.2767/ 1943,* Consistoriul diecezan înştiinţa parohiile despre necesitatea răspândirii unei broşuri intitulate *Vlădica Inochentie,* pe care o prezenta astfel: „Lucrarea este o poemă în formă populară, în care se redă pe larg şi pe înţelesul şi gustul poporului, viaţa Episcopului Inocenţiu.”

În ceea ce priveşte presa religioasă greco-catolică, sursele arhivistice indică o răspândire predominantă a publicaţiilor blăjene. Gazeta *Unirea poporului* este pomenită într-o situaţie mai neplăcută când, directorul publicaţiei, se vede nevoit a apela la bunăvoinţa preoţilor pentru a recupera datoriile făcute de abonaţii necinsitiţi din zona Luduş. Se exprimă aici pericolul la care era expusă gazeta, în lipsa unor cititori fideli şi cinstiţi: „ Întrucât (n.n.dacă) Fraţii preoţi nu-şi vor face datoria pe deplin *Unirea Poporului* va trebui să-şi înceteze apariţia tocmai în al 20 –lea an al apariţiei sale, spre ruşinea bisericii noastre, care ar rămâne în forma aceasta fără gazetă poporală.” [16] Apelul a fost trimis de către oficiul protopopesc către următoarele parohii: Aţintiş,

[13] SJAN Mureş, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 336 (1924-1926), f. 64.

[14] SJAN Mureş, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 347 (1927-1930), f. 139

[15] SJAN Mureş, *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*, dosar 373 ,(1933) f. 8

[16] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Luduş,* dosar 307, f.10

BDD-A23192 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:35 UTC)

Bărboşi, Bogata, Căpuş, Cecălaca, Cheţani, Cipăieni, Dătăşeni, Dileu, Gâmbuţ, Gheja, Hădăreni, Icland, Iclănzel, Nandra, Oarba, Orosia, P.Ilarian, Sânger, Tăureni, Vaidei, Valea Largă şi Zau.

Redactorul, responsabil cu tipărirea colecţiei *Vieţile sfinţilor* în Bucureşti, pune în atenţia parohiilor posibilitatea de a face abonamente la această publicaţie bilunară, care apăruse din dorinţa de „a umplea un gol existent în presa noastră catolică”[17] şi din „necesitatea arzătoare de a procura credincioşilor noştri o lectură sănătoasă, înălţătoare şi eftină.”[18]

Pentru redactarea *Şematismului,* care însoţea *Calendarul dela Blaj,* preotul de la Căpuşul de Câmpie trimite în 1928 un *Tablou*[19] cu datele necesare, fapt ce ne îndreptăţeşte să credem că toate parohiile au făcut acelaşi lucru, doar că documentele nu s-au mai păstrat.

Revista *Albina* este privită şi de cultul greco-catolic ca făcând parte dintre gazetele „cari stau pe temeiu creştinesc şi moral sănătos”[20], de aceea o recomandă propriilor credincioşi alături de gazetele tipărite la Blaj.

În anul 1937, la *Cultura creştină* erau abonaţi preoţii din localităţile Apalină, Breaza, Caşva, Comori, Chiherul de jos, Chiherul de sus, Ercea, Filpişul mic, Gurghiu, Ibăneşti, Habic, Hodac, Mura mare, Orşova, Petelea, Poarta, Reghin II, Solovăstru, Teleac şi Urisiul de jos.[21] Acestora li se adaugă, în 1939, parohiile Adrian, Beica de jos, Beica de sus, Căcuciu, Jabeniţa, Petelea, Sânmihaiul de Pădure, Şerbeni, Toldal, Voivodeni.[22]

În urma arbitrajului de la Viena, o bună parte din cititorii presei greco-catolice a rămas în teritoriul cedat. În consecinţă, reprezentanţii Blajului, s-au văzut nevoiţi „a ajusta” lucrurile pentru a supravieţui. Ca o primă măsură, au impus abonament obligatoriu tuturor preoţilor la gazeta *Unirea* şi revista *Cultura creştină,* sugerând ca acestea să fie recomandate şi mirenilor intelectuali.

În 1927, preotul de la Breaza înştiinţează Protopopiatul greco-catolic Reghin că în anul precedent, în biblioteca parohială au intrat *Calendarul dela Blaj* şi *Mângâierea bunului creştin.*[23]

Tot Protopopiatul greco-catolic Reghin este destinatarul unui apel insistent, de a încasa sumele restante pentru *Buletinul AGRU,* publicaţie considerată indispensabilă, în ghidarea celulelor locale ale acţiunii catolice. Din dorinţa ca toate parohiile să beneficieze de această îndrumare, administraţia *Buletinului* era dispusă a oferi gratuitate pentru 10% din totalul parohiilor (celor sărace), însă asta însemna ca restul parohiilor să plătească cu regularitate abonamentul. Însă, se pare că lucrurile nu se întâmplau întocmai.[24]

Cu prilejul bicentenarului Blajului, a apărut un număr omagial al revistei *Cultura creştină* [25], care nu se adresa doar clerului, ci şi intelectualilor creştini. De fapt, evenimentul se referea la strămutarea reşedinţei episcopeşti de la Făgăraş la Blaj, iar revista conţinea articole privitoare la istoria şi trecutul Blajului, la biserica şi şcolile blăjene. Recomandarea era de a procura câte un exemplar pentru toate bibliotecile parohiale, la un preţ accesibil de 50 lei.

[17] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Luduş,* dosar 238, f.3
[18] idem
[19] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Luduş,* dosar 194, f.5
[20] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Luduş,* dosar 261, f.5
[21] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Reghin,* dosar 164, f.15
[22] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Reghin,* dosar 164, f.20
[23] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Reghin,* dosar 210, f.1
[24] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Reghin,* dosar 164, f.1
[25] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Reghin,* dosar 161, f.21

BDD-A23192 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:35 UTC)

Din corespondenţa dintre protopopiatele greco-catolice Tg.Mureş şi Reghin, aflăm că în judeţul Mureş circula şi *Curierul creştin* de la Cluj. Discuţiile se poartă cu privire la plata neregulată a abonamentului, şi remedierea acestei situaţii pentru ca „să nu sufere organul nostru oficios".[26] Episcopia de Cluj-Gherla trimitea în 1943, 24 exemplare jubiliare ale *Curierului creştin,* pentru a fi distribuite în zona Reghinului.[27]

Calendarul „Vieaţa creştină" pe anul 1942, întocmit de pr.Vasile Chindriş, era prezentat creştinilor greco-catolici din zona Reghinului, ca o rază de lumină în vremuri tulburi pentru neamul românesc: „În lipsa mare de slovă românească el vine să acopere în parte acest gol, noi considerându-l corespunzător din toate punctele de vedere."[28] Preoţilor li se cerea aceiaşi râvnă în răspândirea *Calendarului,* ca şi în alte întreprinderi creştine, pentru ca „el să ajungă să fie cunoscut şi citit şi la ultimul cătun în care se vorbeşte graiul nostru".[29] Deşi scopul primordial al *Calendarului* era spiritual-cultural, în eventualitatea obţinerii unor profituri, acestea urmau a fi folosite pentru ajutorarea celor lipsiţi.

Din document reiese şi faptul că, iniţial *Protopopiatului greco-catolic Reghin* i s-au trimis 100 exemplare din *Calendar* spre vânzare, iar ulterior i s-au mai trimis 200 exemplare, la cerere.

O altă publicaţie religioasă, lecturată în zona Reghinului, este *Foaia bunului creştin*, menţionată într-o listă a restanţierilor pe anul 1943. [30] Gazeta era lecturată la Socolul de pădure, Teleac, Urisiul de Sus, Sîntu, Solovăstru, Sacalu de Pădure, Dedrad, Lunca, Mura Mare, Beica de Jos, Adrian, Idicel Pădure, Luieriu, Logig, Habic, Aluniş, Poarta, Hodac I, Fărăgău, Deleni, Ocniţa, Chiheru de Jos, Băiţa , Frunzeni, Hodac II, Ibăneşti, Nadăşa.

În pofida ariei largi de răspândire a publicaţiilor şi a demersurilor insistente ale forurilor clericale, interesul pentru lectură era destul de redus, nu doar în mediul rural sau în rândul oamenilor simpli, ci chiar şi în rândul intelectualilor. Cu toate acestea nu se poate spune că rezultatele au fost nule ci, dimpotrivă, puţin câte puţin, sătenii au gustat din înţelepciunea scrisă, şi chiar au apreciat-o atunci când a fost potrivită cu puterea lor de înţelegere.

De aceea, putem concluziona că prin răspândirea presei religioase în arealul geografic mureşean, Biserica şi-a adus contribuţia nu doar la formarea religios-morală a credincioşilor, ci şi la ridicarea gradului de cultură a satelor mureşene.

Bibliografie :

Arhive: DJAN Mureş:

- *Fondul Protopopiatul Ortodox Târnăveni*
- *Fondul Protopiatului Greco-catolic Luduş*
- *Fondul Protopiatului Greco-catolic Reghin*

Lucrări generale:

- Holircă, Aurel, *Aspecte culturale mureşene (manuscris*), Tg. Mureş, 1973;

[26] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Reghin,* dosar 164, f.39.
[27] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Reghin,* dosar 164, f.43
[28] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Reghin,* dosar 164, f.40.
[29] idem
[30] SJAN Mureş, *Fondul Protopiatului Greco-catolic Reghin,* dosar 164, f.41.

BDD-A23192 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:35 UTC)